

N:o 23.

Ank. till Riksd. Kansli den 22 Mars 1881, kl. 5 e. m.

Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Riksdagen, angående upplåtelse af Artilleriplanen till byggnadsplats för nytt hofstall m. m.; Gifven Stockholms Slott den 11 Mars 1881.

Med hänvisning till hvad bilagda protokoll öfver finansärenden för den 3 December 1880 och den 11 Mars 1881 innehålla, vill Kongl. Maj:t — under förutsättning att Riksdagen på de i protokollet för förstnämnda dag omförmälda villkor beslutar förvärfvande för Riksbankens räkning af de staten å Helgeandsholmen tillhöriga tomter — föreslå Riksdagen att medgifva,

dels att den så kallade Artilleriplanen eller den del af Kongl. Artillerigården, som är belägen mellan Riddare-, Löjtnants-, Kaptens- och Fyrverkaregatorna, må, efter afrödjande af derå nu befintliga, för landtförsvarets behof afsedda byggnader, disponeras för uppförande af nytt hofstall;

dels ock att Kongl. Maj:t må ega att, för beredande af utvidgad byggnadsplats för hofstallsanläggningen, med Stockholms stad träffa uppgörelse om utbyte af jord vid Artilleriplanen enligt följande grunder:

att staden utaf tomterna N:is 5, 6, 7 och 8 i kvarteret Bodarne äfvensom af den derinvid liggande del af Kaptensgatan till kronan afstår ett å den af stadsingenjören A. W. Wallström år 1872 öfver Artilleriplanen upprättade karta med en blå linie antydt område, innefattande enligt vice stadsingenjören R. Brodins promemoria af den 4 Mars 1873 en ytvidd af 41,765 kvadratfot;

att kronan till staden afstår så stort område af Artilleriplanen, som för utvidgning af Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna till en bredd af 60 fot är erforderligt, eller, enligt nämnda promemoria, 22,765 kvadratfot;

Bih. till Riksd. Prot. 1881. 1 Saml. 1 Afd. 12 Häft.

med rätt för Kongl. Maj:t att vid uppdragandet af gränserna för de å hvardera sidan afträdda områden vidtaga de smärre afvikelser från nyssberörda områdesbestämningar, som må kunna finnas af förhållandena påkallade; samt

att staden för den del af det utaf densamma afträdda område, som befinnes under eganderätt tillhöra staden och som i värde öfverstiger den mark, kronan i gengäld lemnar, skall undfå ersättning att bestämmas i enlighet med de i nådiga förordningen den 14 April 1866 om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof angifna grunder.

I sammanhang härmed och då, till följd af hofstallets förflyttning till Artilleriplanen, den i det å nämnda plats belägna kronobageriet för Stockholms garnisons behof bedrifna brödtillverkning skulle komma att nedläggas, vill Kongl. Maj:t, för den händelse Riksdagen bifaller hvad här ofvan föreslagits, äska Riksdagens medgifvande dertill,

att föreståndaren för nämnde bageri, f. d. Majoren Friherre A. G. B. Fock, samt af arbetarne vid samma bageri verkgesällen J. Bergh och gesällerna J. B. Sydow, C. F. Hagström och C. A. Nilsson må få å allmänna indragningsstaten uppföras till åtnjutande under deras återstående lifstid af pensioner till nedanstående belopp, att utgå från och med månaden näst efter den, i hvilken deras tjänst vid bageriet upphör, nemligen:

Friherre Fock	kronor 1,500: —
Bergh	» 600: —
Sydow	» 400: —
Hagström	» 400: —
Nilsson	» 400: —;

äfvensom att sådan pension icke må utgöra hinder för Fock, hvilken, såsom afskedad äldre kapten vid artilleriet, åtnjuter pension af 600 kronor från Arméns Pensionskassa, att uppbära den honom i samma egenskap jemväl tillkommande fyllnadspension af 900 kronor; kommande, på sätt dagens protokoll utvisar, den enligt 1867 års riksdagsbeslut för ofvanbemälde Bergh å indragningsstaten uppförda löneförhöjning å 200 kronor att vid Berghs pensionering upphöra att utgå.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande Utskott tillhandahållas; och Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all Kongl. nåd och ynnest städse välbevågen.

OSCAR.

O. R. Themptander.

*Utdrag af Protokollet öfver Finansärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i Statsrådet å Stockholms Slott den 3
December 1880.*

Närvarande:

Hans Excellens Herr Statsministern Grefve *Posse*,
Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena Friherre *Hochschild*,
Statsråden: *Lovén*,
Forssell,
von Steyern,
Friherre *von Otter*,
Taube,
Hederstierna,
Hammarskjöld och
Richert.

Departementschefen, Statsrådet *Forssell* föredrog i underdånighet:

1:o.

Efter gemensam beredning med Chefen för Landtförvarsdepartementet:

En af fullmäktige i Riksbanken den 7 Juni 1879 aflåten underdånig skrifvelse med anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes meddela, huruvida och i sådant fall till hvilket bestämdt belopp i penningar den vid Vasabrons norra ända belägna, för hofstallets behof upplåtna egendomen N:o 1, kvarteret Sjöhästen, kunde få af Riksbanken från statsverket förvärfvas;

deröfver Riksmarskalksemetet efter vederbörandes hörande afgifvit infordradt underdånigt utlåtande;

äfvensom samma fullmäktiges underdåniga skrifvelse den 20 November nästlidet år, deruti fullmäktige — under erinran, att förslaget om Riksbankens förläggande till egendomen N:o 1, kvarteret Sjöhästen, aldrig förevarit till pröfning hos Riksdagen — ansett sig kunna, jemväl med stöd af

Riksdagens skrifvelse den 16 April 1875, återupptaga och Kongl. Maj:ts pröfning underställa förslaget om beredande af plats för Riksbanken å Helgeandsholmen, så mycket hellre som denna plats otvifvelaktigt för Riksbanken och således äfven för det allmänna erbjöde större fördelar än dem, kvarteret Sjöhästen kunde anses bereda, samt med hänvisning å sådana anordningar, genom hvilka kunde, med stallbyggnadernas bibehållande å holmen, beredas nödigt utrymme äfven för en riksbanksbyggnad, anhållit, att Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande de af fullmäktige sålunda framställda förslag till hofstallbyggnadernas ordnande, och, för den händelse något af dem tillvunne sig nådigt bifall, meddela fullmäktige emot hvilken ersättning i penningar och under hvilka vilkor i öfrigt Riksbanken kunde förvärfva någondera af tvenne alternativt föreslagna platser å Helgeandsholmen, så att fullmäktige derefter kunde blifva i tillfälle att i ämnet göra framställning till Riksdagens Banko-Utskott,

öfver hvilken skrifvelse så väl Öfverintendentsembetet som Riksmarskalks-embetet afgifvit infordrade underdåniga utlåtanden.

Föredragande Departementschefen anförde härefter i underdånighet:

»Af hvad så väl från Riksmarskalks-embetet meddelats som af fullmäktige i Riksbanken anförts rörande förslaget att till plats för ett nytt riksbankshus afstå det i kvarteret Sjöhästen belägna s. k. Hennes Maj:ts Enkedrottningens hofstall, torde Eders Kongl. Maj:t finna att hvarken stallförvaltningen kunnat gilla den anordning, genom hvilken blifvit ifrågasatt att ersätta denna nu för hofvets räkning disponerade stallbyggnad, ej heller fullmäktige sjelfve lagt någon synnerlig vikt å förverkligandet af detta förslag, som, från dem utgånet, aldrig förevarit till pröfning hos Riksdagen, hemställande jag därför att Eders Kongl. Maj:t tacktes förklara fullmäktiges ifrågavarande förslag för närvarande icke kunna bifallas.

Deremot hafva fullmäktige i sin skrifvelse af den 20 November 1879 ansett sig böra återupptaga det förslag om Riksbankens förläggande å Helgeandsholmen, som förut åtskilliga gånger varit väckt, och för hvilket fullmäktige ansett sig särskildt ega stöd i Riksdagens skrifvelse af den 16 April 1875. Fullmäktige, som antaga, att, sedan Stockholms stad afslagit anbudet om förvärfvande för densamma af Kongl. hofstallets nuvarande tomter å Helgeandsholmen och sedan den hos Riksdagen väckta fråga om riksdagshusets förläggande å Helgeandsholmen icke rönt framgång, hofstallet icke torde komma att förflyttas från dess nuvarande plats, hafva föreställt sig, att en reglering af de nuvarande stall-lägenheterna för åstadkommande af holmens ordnande och önskvärd prydlighet för derå uppförda byggnader icke skulle strida mot Eders Kongl. Maj:ts önskningar, och att Riksbankens behof vore fullt tillgodosedt med den plats mellan nuvarande Norrbro och hof-

stallets byggnad, som kunde erhållas i fall dels bazaren undanröjdes, dels den öster ut gående flygeln af stallbyggnaden samt vagnbodarne bortflyttades och med bibehållande af stallets hufvudbyggnad förlades i en halfrundel åt vester med nämnda hufvudbyggnad såsom bas. Ännu fördelaktigare läge skulle efter fullmäktiges åsigt Riksbanken erhålla, om jemväl den nuvarande stallbyggnadens hufvuddel nedrefves och helt och hållet nya byggnader för hofstallet uppfördes med sådant läge, att hufvudbyggnaden förlades parallelt med Norrbro och med framsidan trehundra fot vester om brons vestra kant och hofstallets öfriga byggnader i en halfrundel vester derom — en anordning som både ur skönhetssynpunkt skulle vara lämpligare och åt Riksbanken bereda en större plats å holmen. Fullmäktige, som icke kunnat närmare bedöma kostnaderna för det ena eller andra förslagets förverkligande, hafva anhållit, att Eders Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande de af fullmäktige sålunda framställda förslag till hofstallbyggnadernas ordnande, och för den händelse något af desamma skulle vinna Eders Kongl. Maj:ts bifall, meddela fullmäktige, emot hvilken bestämd utgift i penningar och under hvilka villkor i öfrigt Eders Kongl. Maj:t kunde vara benägen tillåta Riksbanken att förvärfva någon af de alternativt föreslagna platserna på Helgeandsholmen, så att fullmäktige kunde blifva i tillfälle att i ämnet afgifva framställning till Riksdagen.

Vid öfvervägandet af detta förslag synes mig från Eders Kongl. Maj:ts sida böra uppställas det anspråk att genom en dylik anordning så väl hofstallets behof af nödigt utrymme varder vederbörligen tillgodosedt, som ock holmens ordnande och önskvärda prydlighet åstadkommes utan någon särskild utgift för Eders Kongl. Maj:t. Betraktas ur dessa synpunkter de tvenne alternativa förslagen, så visar sig, att det sistnämnda, hvilket visserligen i någon mån bättre tillfredsställer skönhetssinnets fordringar, skulle så väsentligt inskränka stallbyggnadernas och stallgårdens utrymme, att detta, såsom myndigheterna vitsordat, icke blefve för ändamålet tillräckligt. Hvad åter det förstnämnda alternativet beträffar, utvisar det af Öfverintendentsembetet uppgjorda kostnadsförslag, att för sjelfva ombyggnaden af de stall-lägenheter, hvilka i en halfrundel åt vester skulle anslutas till den bibehållna hufvudstallbyggnaden, skulle erfordras ett belopp af 672,326 kronor 88 öre. Dermed lär emellertid icke holmens ordnande kunna sägas vara fullbordadt, och behovet af den byggnaden omgifvande strandremsans och planens försättande i skick minskas icke derigenom att sjelfva byggnaden erhåller ett prydligare utseende. Då nu den skyldighet, som på grund af redan fattade beslut eller allmän författning kan anses åligga Stockholms kommun att utföra eller deltaga i strandens och gatuplanernas iståndsättande, antagligen kommer att blifva föremål för tvist och Eders Kongl. Maj:t icke lär böra förbinda sig att i

vidrigt fall svara för dessa arbetens verkställande, torde bland villkoren för den ifrågasatta regleringens utförande äfven böra ingå, att Riksbanken åtager sig ansvaret äfven för denna kostnad, af Öfverintendentsembetet beräknad till minst 700,000 kronor. Slutligen tillkommer naturligtvis som ett oeftergiftigt villkor, att Riksbanken åtager sig kostnaden för den ersättning, hvilken kan varda bazarbolaget tilldömd och som väl icke läser komma att understiga 200,000 kronor.

Priset för den tomtplats mellan Norrbro och stallets nuvarande hufvudbyggnad, som fullmäktige ansett för Riksbanken eftersträfvansvärd, läser sålunda icke kunna, såvida vederbörlig trygghet skall vinnas för holmens ordnande, beräknas till lägre belopp än 1,600,000 kronor.

Då emellertid mot en sådan anordning af holmen kan anmärkas, dels att holmen fortfarande blefve uppfylld af byggnader ända fram emot Norrbro, dels att en sned gatulinie komme att skära holmen emellan riksbanksbyggnaden och qvarstående stallbyggnaden, vågar jag antaga, att en uppgörelse om plats för riksbanksbyggnad å Helgeandsholmen, som bättre tillgodosåge fordran på holmens prydliga anordning, så mycket hellre borde tillvinna sig fullmäktiges godkännande, om den kunde erbjudas under vida fördelaktigare villkor, än de, som skulle ifrågakomma för förverkligande af det från fullmäktige framställda förslag.

Jag tillåter mig därför att nu ånyo till pröfning upptaga det förslag till Helgeandsholmens ordnande och stallbyggnadernas förflyttning till annan plats, som uppgjordes af den af Eders Kongl. Maj:t år 1875 tillsatta komité och som hittills endast föranlett ett anbud till Stockholms stadsfullmäktige, hvilket dessa förklarat sig icke kunna antaga.

Komiterade utgingo från antagandet, att vid stallets förflyttning tillgång borde beredas till uppförande af ett nytt hofstall och tillhörande byggnader med lika stora lokaler som de, öfver hvilka nuvarande hofstallet å Helgeandsholmen förfogar, och beräknade kostnaden härför till 1,072,600 kronor,

hvarjemte beräknades kostnaden för ett vaktstall i Kongl.

slottets omedelbara närhet, uppgående till 80,000 kronor

eller efter afdrag af det beräknade värdet å materialierna

i de Kongl. hofstallet tillhöriga byggnader å Helgeands-

holmen till kontant

30,000 kronor.

Vid den sålunda uppgjorda kostnadsberäkning har jag för öfrigt intet att anmärka, men tillåter mig fästa Eders Kongl. Maj:ts uppmärksamhet dels derå, att, ehuru före kostnadsförslagets upprättande undersökning af grunden å och i närheten af Artilleriplanen lär hafva företagits, platsens belägenhet i närheten af Nybrohamnen dock kan gifva anledning till farhågor, att å någon del af densamma kunna erfordras dyrbarare grundläggningsarbeten än

som i kostnadsförslaget upptagits, dels derå att beräkningen af värdet å de uti de gamla stallbyggnaderna förefintliga materialier beror på antagandet, att en större del af dessa materialier skulle kunna i det nya stallet användas, hvarom för närvarande dock icke någon visshet kan ernås, och föreställer jag mig därför, att det i kostnadsförslaget för oförutsedda utgifter upptagna belopp så mycket hellre bör lämpligen förhöjas, som det icke torde kunna ifrågakomma att på grund af möjlig missräkning å byggnads- eller grundläggningskostnaderna begära ytterligare ersättning af Riksbanken. Jag tillåter mig därför hemställa, att det belopp, hvarför Eders Kongl Maj:t må förbinda sig att med de nuvarande stallbyggnadernas borttagande låta uppföra nytt hofstall å Artilleriplanen, måtte bestämmas till i rundt tal 1,200,000 kronor.

Denna summa är alltid vida mindre än det belopp, hvarför Riksbanken skulle behöfva ansvara för att tillvinna sig den inskränkta byggnadsplatsen mellan Norrbro och nuvarande stallbyggnaden, och då härtill kommer, att mot den för hofstallets förflyttning erforderliga penningesumma hela holmen kunde öfverlemnas till disposition för Riksbanken, synes ett sådant anbud i hvarje fall innebära större fördel för Riksbankens hufvudmän än det af fullmäktige ifrågasatta.

Till den sålunda erforderliga lösesumma kommer visserligen kostnaden för istandsättande och underhåll af holmens stränder och öppna platser, hvars öfvertagande måhända icke får anses som en i hvarje händelse fullt ostridig skyldighet för Stockholms kommun. Men en uppgörelse härutinnan med kommunen lär troligen icke möta större svårigheter, såvida från Riksdagens sida tillbörligt afseende fästes å de anspråk, som från kommunens sida kunna framställas derå, att holmens östra del lemnas obebyggd. Och då det med hänsyn till fordringarne på ett ändamålsenligt och prydligt anordnande af slottets omgifningar väl torde få anses önskvärdt, att de å holmen ifrågakommande byggnader uppföras vester om den synlinie, som från Gustaf Adolfs staty drages till vestra slottsflygelns yttersta hörn, torde Eders Kongl. Maj:t böra förbehålla Stockholms kommun att, mot skyldighet att istandsätta och underhålla holmens stränder, gator och öppna platser, förvärfva dispositionsrätten öfver den öster om nämnda linie befintliga del af holmen. Likaså och då den nuvarande bazarbyggnaden icke synes vara af något värde för Riksbanken, och dess undanflyttande icke utgör vilkor för den öfriga holmens användande, men onekligen hindrar den fria utsigt öfver holmen, hvilken det i främsta rummet är en kommunens angelägenhet att befrämja, torde för Stockholms kommun böra förbehållas rätt att efter öfverenskommelse med bazarbolaget eller expropriation af dess byggnad till fri och öppen plats disponera den mark, å hvilken bazarbyggnaden nu är uppförd.

I fråga om den för Kongl. hofvets räkning använda, uti holmens norra

kajmur befintliga tvättinrättning lärar för närvarande så mycket mindre kunna ifrågakomma att träffa någon bestämmelse, som beslut först måste vara fattadt om ordnande af holmens stränder och det förslag, som jag skall utbedja mig att för Eders Kongl. Maj:t föredraga, endast afser en uppgörelse om bortflyttande af de å sjelfva holmen förlagda, Kongl. hofstallet tillhöriga byggnader.

Hvad beträffar platsen för det nya hofstallet, lärar nu likasom vid föregående tillfällen icke böra blifva fråga om någon annan än den, som å Artilleriplanen och i dess omgifningar kan beredas, och för hvilken de af komiterade uppgjorda kostnadsförslag äro uträknade. Staten innehar deraf den större delen eller Artilleriplanen, kronomagasinet och artilleristallets tomter på grund af ostridig eganderätt, samt har dessutom fått sig genom byte af Stockholms stad öfverlåten så stor del af Kaptensgatan och kvarteret Bodarne, som ursprungligen ansågs erforderlig till beredande af nödigt utrymme för ny hofstallbyggnad.

Ytinnehållet af den sålunda redan till disposition stående tomtplats utgör 156,000 qvadratfot. Det har visserligen varit ifrågasatt, att tomtplatsen skulle ytterligare utvidgas genom förvärfvande från staden af ytterligare mark af kvarteret Bodarne, hvilket förslag, af Drätselnämnden och Berednings-Utskottet hufvudsakligen tillstyrkt, blifvit af stadsfullmäktige afslaget, men ett bifall till en dylik tomtutvidgning torde så mycket mindre böra anses såsom ett oundgängligt vilkor för stallbyggnadens ditflyttande, som den å och invid Artilleriplanen redan till disposition varande tomtplatsens ytinnehåll är omkring 12,000 qvadratfot större än samtliga de å Helgeandsholmen disponibla stalltomternas yta, och det i hvarje fall icke lärar kunna möta något hinder att, om så behöfves, genom ökande af byggnadernas höjd vinna allt det utrymme, som med de anslagna byggnadsmedlen kan beredas.

För den händelse Eders Kongl. Maj:t skulle behaga godkänna, hvad jag sålunda anført, och om derefter fullmäktige i Riksbanken finnas villige att å sin sida hemställa om Riksdagens bifall till förvärfvande å nämnda vilkor af plats för nytt Riksbankshus å Helgeandsholmen, lärar det på Eders Kongl. Maj:t ankomma att till Riksdagen göra framställning om dess medgifvande att för det nya hofstallets inrymmande anordna platsen å och omkring Artilleriplanen.

Jag tillåter mig därför hemställa, att Eders Kongl. Maj:t ville i skrifvelse till fullmäktige i Riksbanken — under förutsättning af Riksdagens samtycke till ett nytt hofstalls inrymmande å Artilleriplanen och densamma omgifvande tomter, hvarom Eders Kongl. Maj:t torde göra nådig framställning, så snart från fullmäktiges sida blifvit hemstaldt om Riksdagens bifall till förvärfvande af plats för riksbanksbyggnad å Helgeandsholmen — förklara

sig villig, att, sedan nytt hofstall blifvit å Artilleriplanen uppfördt, låta från Helgeandsholmen bortflytta samtliga för hofstallets räkning använda, staten tillhöriga byggnader samt till fullmäktiges förfogande för uppförande af riksbanksbyggnad öfverlemnna de staten derstädes tillhöriga tomter mot villkor:

att till Eders Kongl. Maj:ts disposition, för uppförande af nytt hofstall å Artilleriplanen och vaktstall i slottets närhet, ställes ett belopp af 1,200,000 kronor att utgå i mån af behof under byggnadens utförande;

att såsom tillgång för de nya stallbyggnadernas uppförande få disponeras de nuvarande stallbyggnadernas materialier;

att Stockholms kommun varder berättigad att, efter förvärfvande och nedrifvande af bazarbyggnaden vid Norrbro, till fri och öppen plats disponera så väl denna byggnadstomt som den öfriga del af Helgeandsholmen, hvilken ligger öster om en rät linea, dragen från Gustaf Adolfs staty till yttersta hörnet af vestra slottsflygeln, allt emot skyldighet att åtaga sig kostnaderna för iståndsättande och underhåll af holmens öppna platser och gator samt stränder, der de af öppen plats eller gata mötas. Och då till beredning af frågan om hofstallets förflyttning till Artilleriplanen, bland annat torde erfordras utlåtande från vederbörande myndigheter om dispositionen af de för arméns räkning disponerade tomter och byggnader i Artilleriplanens närhet, hvilka enligt uppgjordt förslag erfordras till beredande af utrymme för den nya stallbyggnaden, anhåller jag, att ärendet i denna del måtte få öfverlemnas till Kongl. Landtförsvarsdepartementet.

Slutligen tillåter jag mig, under förutsättning att hvad sålunda är vordet hemställt, vinner Eders Kongl. Maj:ts nådiga bifall, fästa uppmärksamhet derå, att särskildt yttrande af Eders Kongl. Maj:t torde böra afgifvas rörande villkoren för disposition af de Eders Kongl. Maj:t enskildt tillhöriga hus och tomter å Helgeandsholmen, öfver hvilka, jemlikt nådigt förklarande till statsrådsprotokollet af den 10 Augusti 1877, Eders Kongl. Maj:t, för den händelse beslut om hofstallets förflyttning ej inom slutet af år 1878 vore af samtliga vederbörande fattadt, förbehållit sig förfoganderätt.»

Hvad föredragande Departementschefen sålunda yttrat och tillstyrkt, deruti Statsrådets öfriga ledamöter instämde, tacktes Hans Maj:t Konungen i nåder gilla och bifalla, hvarjemte Hans Maj:t Konungen för sin del, såsom egare af husen N:is 5, 7, 9 och 11 å Helgeandsholmen, behagade förklara sig villig att, sedan hofstallet blifvit till Artilleriplanen förflyttadt, låta nedrifva och bortföra nämnda å holmen befintliga, honom enskildt tillhöriga byggnader samt medgifva att tomtplatserna utan särskild ersättning till honom eller hans rättsinnehafvare finge disponeras i

likhet med de staten å holmen tillhöriga tomter för holmens ändamålsenliga och prydliga ordnande; dock att denna Hans Maj:t Konungens förbindelse skulle gälla endast under förutsättning, att vid nästinstundande riksdag fattades beslut, som af Kongl. Maj:t godkändes, om hofstallets förflyttande till Artilleriplanen;

Och skulle utdrag af detta protokoll jemte handlingarne i ärendet öfverlemnas till Landtförsvarsdepartementet.

Ex protocollo

Hans Wachtmeister.

Utdrag af Protokollet öfver Finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i Statsrådet å Stockholms Slott den 11 Mars 1881.

Närvarande:

Hans Excellens Herr Statsministern Grefve *Posse*,
 Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena Friherre *Hochschild*,
 Statsråden: *Loven*,
 von Steyern,
 Friherre *von Otter*,
 Taube,
 Hederstierna,
 Hammar skjöld,
 Richert och
 Themptander.

Departementschefen Statsrådet Themptander föredrog i underdånighet följande mål, nemligen:

12:o.

Föredragande Departementschefen Statsrådet Themptander anförde här-
efter:

»Med anledning af en utaf fullmäktige i Riksbanken gjord under-
dånig framställning om beredande af plats för Riksbanken å Helgeandsholmen
behagade Eders Kongl. Maj:t den 3 December nästlidet år — under förut-
sättning af Riksdagens samtycke till ett nytt hofstalls inrymmande å Ar-
tilleriplanen och densamma omgifvande tomter — förklara sig under vissa
vilkor villig att, sedan nytt hofstall blifvit å Artilleriplanen uppfördt, låta
från Helgeandsholmen bortflytta samtliga för hofstallets räkning använda,
staten tillhöriga byggnader samt till fullmäktiges förfogande för uppförande
af riksbanksbyggnad öfverlemna de staten derstädes tillhöriga tomter. Tillika
förklarade Eders Kongl. Maj:t sig vara sinnad att, så snart från fullmäk-
tiges sida blifvit hemställt om Riksdagens bifall till förvärfvande af plats
för riksbanksbyggnad å Helgeandsholmen, till Riksdagen göra nådig fram-
ställning i fråga om hofstallets inrymmande å Artilleriplanen och vidliggande
mark. Sedan numera, enligt hvad jag inhemtat, fullmäktige till Riksdagens
Banko-Utskott aflåtit en på Eders Kongl. Maj:ts berörda beslut grundad fram-
ställning om riksbanksbyggnadens förläggande å Helgeandsholmen, anhåller
jag att inför Eders Kongl. Maj:t få ånyo anmäla detta ärende, så vidt det
afser upplåtelse af Artilleriplanen och omgifvande tomter till byggnadsplats
för nytt hofstall.

Jag tillåter mig härvid först erinra derom, att, då åtskilliga byggnader
och tomter å och invid Artilleriplanen användas för arméns behof, Eders
Kongl. Maj:t vid ärendets senaste föredragning beslöt, att handlingarne i
ärendet skulle till Landtförvarsdepartementet öfverlemnas. Innan Eders Kongl.
Maj:t fattar beslut om inhemtande af Riksdagens medgifvande till Artilleri-
planens upplåtelse för det ifrågasatta ändamålet, torde derföre Chefen för
Landtförvarsdepartementet böra afgifva yttrande rörande dispositionen af
nyssnämnde, för arméns räkning använda byggnader och tomter.»

Chefen för Landtförvarsdepartementet, Statsrådet Taube utlät sig:

»Arméförvaltningen, hvars underdåniga utlåtande blifvit infordradt an-
gående den nu ifrågasatta dispositionen af nyssberörda byggnader och tomter
— hvilka utgöras af en förrådsbyggnad, som förut användts till stall för
Svea artilleriregemente, tomten N:o 6 i kvarteret Bodarne, äfven kalladt
Bodar och Tomter, med derå uppförd stenhusbyggnad, samt kronobageriet —
har dervid uti skrifvelse den 5 sistlidne Februari anført att,

hvad först anginge det gamla artilleristallet, så begagnades denna bygg-

nad, hvilkens golfyta utgjorde omkring 12,500 qvadratfot, för närvarande såsom förrådslokal för den förut i stora tyghuset förvarade materiel till 6 reservbatterier, hvilken materiel måst flyttas till ifrågavarande stallbyggnad för beredande af plats ej mindre åt ett artillerimuseum, som härstädes upprättats, än äfven för den nya positions-artilleriematerielen, sedan det utrymme, som erhållits vid förflyttningen af Svea artilleriregementes materiel från stora tyghuset till kasernen, visat sig vara för sagda ändamål otillräckligt. I den mån ny fältartilleriemateriel hunne anskaffas och den vid nämnda regemente nu befintliga materielen öfverflyttas till reservartilleriet, måste ytterligare förrådsutrymme beredas. Om derföre det gamla stallet nedrefves, blefve det nödvändigt att genom ny byggnads uppförande på annan plats skaffa utrymme för artilleriets effekter, och hade Arméförvaltningen tänkt sig, att ett förrådshus, motsvarande behovet, eller med en till 11,000 qvadratfot beräknad golfyta, kunde uppföras vid härvarande ammunitionsförråd i enlighet med approximativt kostnadsförslag, slutande å 68,400 kronor, hvilken summa alltså, om hofstallet komme att till artilleriplanen förflyttas, behöfdes för en ny förrådsbyggnad åt artilleriet.

I afseende å den af Arméförvaltningens artilleridepartement uti kvarteret Bodarne under N:o 6 disponerade lägenhet, vore visserligen, enligt hvad Arméförvaltningen underdånigst anmälde, stenhuset obehöfligt såsom förvaringsställe för artilleriets effekter, men ginge Artilleridepartementet, derest tomten, om hvilken för närvarande påginge rättegång med Stockholms stad, toges i anspråk för nytt hofstall, i mistning årligen af 2,500 kronor, hvilken summa nu för tomt och hus inflöte i hyra och utgjorde en väl behöflig förstärkning i sagda departements jemförelsevis svaga tillgångar till artilleriförrådens underhåll.

Beträffande derefter kronobageriet, hvarmed Arméförvaltningens intendentsdepartement hade befattning, så innehölle denna byggnad magasins- och bagerilägenheter för brödtillverkning åt Stockholms garnisonstrupper jemte dem tillhöriga beväringssmanskap äfvensom för andra trupper, hvilka till gemensamma fälttjenstöfningar eller eljest kunde i hufvudstaden eller dess närhet sammandragas. Sedan bestyret med denna inrättning blifvit från Statskontoret öfverflyttadt till Arméförvaltningen, hade, med Eders Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd, ett maskinverk för brödtillverkningen blifvit i bageriet insatt, hvarjemte åtskilliga andra tidsenliga förbättringar derstädes egt rum. Häri- genom och då tillika en från Danmark hemtad ny bakningsmetod införts, på samma gång den föråldrade entreprenaden om bakningen helt och hållet afskaffats, hade kronans bröd så vunnit i godhet, näringshalt och utseende, att detsamma, enligt sakkunniges erkännande och äfven enligt vetenskaplig analys, icke i något afseende vore underlägset, utan tvärtom öfverträffade dylikt

bröd från hufvudstadens enskilda bagerier, liksom ock det förra brödet ensamt erhöles på ett sätt, som lemnade konsumenten full visshet, att icke några främmande ämnen eller någon annan spannmål än ren råg i brödet inginge. Sedan Arméförvaltningen å intendents- och civila departementen, i anledning af väckt fråga om allmänt upphörande af statsverkets magasins- och brödbakningsrörelse, fått i underdånigt utlåtande af den 23 Januari 1871 yttra sig, hvarvid Förvaltningen, i enlighet med hvad en särskild undersökningskommission i detta ämne hufvudsakligen anført, uttalat såsom sin bestämda öfvertygelse, att under alla förhållanden tillvaron inom armén af åtminstone en större kronans bageriinnrättning vore lika mycket här som öfver allt annorstädes, ur både politisk och ekonomisk synpunkt, nyttig och nödvändig, i följd hvaraf en indragning äfven af kronobageriet i hufvudstaden, der större delen af arméns ständigt tjenstgörande styrka vore förlagd och der, under yttre politiska förvecklingar, en betydande samling af trupper kunde komma att ega rum, vore desto mer vådlig och ledande till kronans skada och förlust, som nämnda bageri, helst om detsamma något utvidgades, kunde förse trupper äfven i landsorten med erforderligt bröd och för öfrigt lemnade kronan tillfälle att, när omständigheterna sådant påfordrade, utan brödprisets uppstegrande åstadkomma en större mängd bröd i reserv, — hade Eders Kongl. Maj:t funnit skäligt medgifva bibehållande af kronans magasins- och bagerirörelse i hufvudstaden, hvarefter, med denna rörelses öfverlemnande till Arméförvaltningens inseende, ofvanberörda förbättringar inom bageriet kommit till utförande. Vidare hade, sedan fråga första gången uppstått om hofstallets flyttning till Artilleriplanen, och då i hvilket fall som helst kronobageriets befintlighet på sin nuvarande plats ej särdeles länge syntes kunna påräknas, Arméförvaltningen funnit sig böra i tid vidtaga förberedande åtgärd med afseende å bageriets förläggande annorstädes. I detta ändamål och efter uppdrag af dåvarande Chefen för Landtförsvarsdepartementet hade Förvaltningens intendentsdepartement låtit uppgöra förslag till ett nytt tidsenligt kronobageri i hufvudstaden, jemväl innefattande ångqvarn, att förläggas på en kronans tomt vid Storgatan å Ladugårdslandet, midt emot Lifgardets till häst östra stallbyggnad. Från detta nya bageri skulle, när dess produktionsförmåga dag och natt anlidades, kunna åstadkommas bröd för 25,000 man dagligen, jemte det att magasinsutrymme der blefve att tillgå för spannmål åt 10,000 man i tre månader och för bröd åt en lika stor styrka under en månad. Detta förslag hade jemte Intendentsdepartementets yttrande i ämnet under den 29 Oktober 1877 till Chefen för Landtförsvarsdepartementet öfverlemnats med begäran om utverkande af Eders Kongl. Maj:ts nådiga bifall dertill, på samma gång Intendentsdepartementet i sitt underdåniga statsregleringsbetänkande för år 1878 hos Eders Kongl. Maj:t särskildt

anmälde den beräknade kostnaden för nyssnämnda byggnadsarbete, 432,000 kronor, med underdånig hemställan, derest förslaget gillades, om nådig proposition till Riksdagen för beredande af medel till arbetets utförande, men hade denna framställning, så vidt Arméförvaltningen hade sig bekant, icke hitintills gifvit anledning till någon Kongl. Maj:ts åtgärd. Då emellertid Arméförvaltningen från en numera vunnen detaljkännedom i afseende å brödprovanteringen vid garnisonstrupperna hemtade stöd för sin förut yttrade mening i frågan, hvars ställning för öfrigt, enligt Arméförvaltningens åsigt, icke genom några nya yttre förhållanden blifvit ändrad, funne förvaltningen sig manad — för den händelse förslaget om hofstallets flyttning skulle föranleda upphörande af kronobageriinnrättningen vid Artilleriplanen — till den underdåniga anhållan, att, innan en sådan åtgärd bringas till verkställighet, ett nytt kronobageri, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ofvan omförmälda förslag, måtte få uppföras, sedan Riksdagen beviljat den nödiga summan 432,000 kronor, och deraf till utgående under första byggnadsåret anvisat 200,000 kronor.

Slutligen öfverlemnade Arméförvaltningen en, på förvaltningens begäran, genom Öfverintendentsembetets försorg upprättad synehandling angående de tre ofvan omnämnda byggnaderna vid Artilleriplanen, enligt hvilken handling dessa byggnader blifvit uppskattade sålunda:

	Byggnadernas värde i deras nu- varande skick:	Antagliga vär- det af använd- bara materialier som vid byggnad- ernas rifning erhållas:
Forna artilleristallet	kronor 35,000: —	4,000: —
huset N:o 6 i kvarteret Bodarne	» 20,000: —	1,000: —
kronobageriet	» 200,000: —	20,000: —
Summa kronor 255,000: —		25,000: —

dock att, om byggnadernas rifning ställes i sammanhang med en blifvande entreprenad å den nya hofstallbyggnaden, de för materialiernas värde uppgifna belopp borde förhöjas med 50 procent.

Sedan derefter Arméförvaltningen erhållit föreskrift att inkomma med underdånigt yttrande om den tillökning i årliga kostnaderna å anslaget till mathållning för manskapet vid garnisonsregementena, hvilken till äfventyrs skulle uppstå, om brödbakningen för kronans räkning komme att i hufvudstaden upphöra, har Arméförvaltningen under den 25 nysslidne Februari afgifvit detta yttrande och dervid anført,

att, för behörigt fullgörande af denna föreskrift, Arméförvaltningen funnit nödigt att med enskild idkare af bageriyrket afhandla rörande de san-

olika grunderna för brödbakningens verkställande genom entreprenör och kronans kostnad därför, i hvilket afseende Arméförvaltningen anlitat en för större teknisk insigt i handteringen känd samt i öfrigt ansedd person bland hufvudstadens mer betydande bagare, nemligen C. W. Schumacher, som, efter närmare öfvervägande af frågan, ansett sig för sin del kunna, under vissa förutsättningar, ingå entreprenad med kronan om brödbakning för Stockholms garnison, dervid, såvidt för det närvarande kunde bedömas, de billigaste villkoren för en sådan entreprenad skulle hufvudsakligen utgöra, enligt Schumachers skriftliga förklarande, att entreprenören, mot rättighet att af kronan utfå behöfligt mjöl och kontant ersättning af 1 krona 25 öre för hvarje centner bakadt mjukt, syradt bröd, skulle vara skyldig lemna dylikt bröd efter sådant förhållande mellan mjöl och bröd, att en centner af det förra skulle motsvara 130 skålpund af det senare, när mjölet tagits af råg, i vigt af 280 skålpund å 6,3 kubikfot (14 lispund tunnan), men att deremot af en centner mjöl efter råg om 290 skålpunds vigt å 6,3 kubikfot (14 $\frac{1}{2}$ lispund tunnan) skulle lemnas 132 skålpund mjukt bröd.

Ehuru detta Schumachers förklarande icke egde eller i sakens närvarande skick kunde ega någon för Schumacher bindande betydelse och enär något bestämdare eller tillförlitligare yttrande från annan bagare svårigen vore att påräkna, ansåge Arméförvaltningen efter de underrättelser, som inhemtats om brödsprisen i hufvudstaden och öfriga förhållanden inom bageri-handteringen härstädes, de af Schumacher sålunda framställda grunder kunna användas för beräkningen åtminstone af den *lägsta* kostnad, kronan möjligen skulle få vidkännas för garnisonsbrödets förbakning hädanefter i enskildt bageri, att tjena till jernförelse med det pris, hvartill kronan erhåller bröd från eget bageri; betvivlande Arméförvaltningen dock högeligen, att en entreprenad allenast på berörda villkor skulle i verkligheten kunna åstadkommas, vare sig med Schumacher eller någon annan person, vuxen ett dylikt åtagande.

För beredande af nyssnämnda jernförelse hade Arméförvaltningen låtit företaga två uträkningar, af hvika syntes, att mjukt, syradt bröd från kronobageriet efter råg af 278 skålpunds vigt å 6,3 kubikfot (13 lispund 18 skålpund tunnan) nu kostade kronan 7 kronor 10 öre centnern, hvaremot sådant bröd från enskildt bageri, med tillämpning af ofvan omförmälda entreprenadvillkor och med antagande att rågen, hvaraf mjölet erhöles, vägde 280 skålpund å 6,3 kubikfot skulle betinga ett pris af 7 kronor 30 öre centnern. Då brödbehovvet för ett år under vanliga förhållanden kunde uppskattas till omkring 18,000 centner skulle följaktligen entreprenadförbakningen medföra en ökad omedelbar utgift för kronan årligen af kronor 3,600: —

Transport kronor 3,600: —.

Transport kronor 3,600: —

hvertill dock, enligt Arméförvaltningens mening, borde läggas, *dels* en motsvarande förhöjning i den kontanta ersättning för brödportion, som nu författningsenligt tillkomme underbefälet och en del manskap af garnisonen, utgörande omkring

» 550: —

dels ock det belopp, som, då det nyssnämnda priset för kronobageriets bröd innefattade, bland annat, hela aflöningen till bageriets personal, kunde anses böra i form af pensioner tillkomma den ene eller den andre af samma personal vid entledigandet ur kronans tjenst. I detta afseende hade Arméförvaltningen anmält, att kronobageriets föreståndare, Majoren m. m. Friherre Fock, som vore 71 år gammal, varit i berörda syssla förordnad sedan år 1866, samt att, af de fasta äldre arbetarne vid bageriet, verkgesällen J. Bergh hade 62 lefnads- och 33 tjensteår på platsen, gesällen J. B. Sydow 60 lefnads- och 16 tjensteår, gesällen C. F. Hagström 58 lefnads- och 28 tjensteår samt gesällen C. A. Nilsson 55 lefnads- och 27 tjensteår. Då, derest kronobageriet indroges, Friherre Fock, enligt Arméförvaltningens åsigt, borde bibehållas, under sin återstående lefnad, vid den hufvudsakligare delen af sin nuvarande aflöning såsom bageriets föreståndare, samt billigheten äfven syntes fordra, att förbemälde, i tjensten skickliga och redbara gesäller, som efter entledigandet svårligen, vid deras numera framskridna ålder, kunde påräkna någon säkrare förtjenst hos enskilda, jemväl komme i åtnjutande, för deras öfriga lefnad, af pension, motsvarande väsentligare delen af deras nuvarande löneinkomster i kronobageriet, så skulle, vid bifall härtill och om pensionerna finge utgå med lika belopp som de ifrågavarande personernas *ordinarie* aflöning *i kontant*, sådan denna aflöning blifvit bestämd genom Kongl. Brevet den 21 Mars 1879, pensionsstaten komma att upptaga:

för Majoren, Friherre Fock kronor 5,000: —

» Verkgesällen J. Bergh » 1,740: —

samt för en hvar af de öfriga tre ge-

sällerna, à 960 kronor, tillsammans

» 2,880: —

» 9,620: —

Transport kronor 13,770: —.

Transport kronor 13,770: —

Följaktligen skulle kronans ökade kostnad genom brödtillverkningens öfverlemnande åt enskild entreprenör till en början utgöra minst » 13,770: — årligen, hvilket belopp, så framt de ifrågaställda pensionerna komme att utgå från värfvade garnisonstruppernas mathållningsanslag jemväl skulle beteckna den tillökning i årlig utgift, anslaget finge vidkännas genom det nya sättet för portionsbrödets tillhandahållande åt garnisonstrupperna, häruti dock icke inberäknad kostnaden för åstadkommande af de nödvändiga, men ingalunda lätta kontroller, som å kronans sida ständigt borde utöfvas i afseende å sättet för baktionsentreprenadens fullgörande.

I det nyss funna beloppet skulle väl, derest kronan kunde på det blifvande brödprisets bestämmande nämnvärdt inverka, nedsättning framdeles vara att förvänta i mån af pensionstagarnes afgång; men Arméförvaltningen vore för sin del öfvertygad, att denna besparing snart skulle mer än motvägas af brödprisets skeende stigning, sedan kronan, dåmera i saknad af eget bageri, icke vidare kunde återtaga brödtillverkningen. Ty vid dennas utbudande på entreprenad kunde, enligt Arméförvaltningens mening, någon verklig, till prisbillighet ledande täflan mellan spekulanter, icke med ringaste säkerhet väntas, emedan entreprenadens öfvertagande förutsatte sådana resurser och utvägar hos entreprenören samt sådana särskilda anstalter vid bageriverket, att endast en eller annan yrkesman, hvilken redan hade en större solid rörelse, som i öfrigt lämpade sig för en så beskaffad affär, kunde vara i tillfälle att uppträda såsom spekulant; och om än två eller tre spekulanter skulle till en början kunna påräknas, vore det mer än sannolikt, att dessa hellre, efter inbördes öfverenskommelse, skulle sins emellan dela entreprenaden och sålunda sjelfva bestämma hufvudvilkoren, på det för sig möjligast fördelaktiga sätt, än att de, till kronans nytta, men egen skada, skulle underbjuda hvarandra och derigenom äfven befrämja kronans oberoende vid entreprenadens afslutande. Dessutom skulle i hvilket fall som helst en särskild prisförhöjning påtagligen göra sig gällande hvarje gång bröd erfordrades för något nytt eller extra behof, såsom t. ex. vid större fälttjenstöfningar, mobilisering eller andra tillfälligheter.

För den enskilda bageri-industrien på platsen måste det sålunda vara ett önskningsmål att kronan, genom indragning af sitt bageri, gjorde sig beroende af denna industri, och från dylik synpunkt låte det lätt förklara sig, ej mindre att, medan kronobageriet ännu funnes, bröd för flottans manskap kunnat genom entreprenad erhållas för samma pris, som kronans eget bröd kostade, än äfven att bagaren Schumachers ofvan uppgifna entreprenadvilkor icke voro öfverdrifna. Att samma vilkor blifvit väsentligen af-

passade efter kronans nuvarande brödpris, vore icke tvifvelaktigt. Då nemligen Arméförvaltningen, med afseende å de personers rätt, som få soldatportion i kontant, årligen bestämde kronans brödpris på grund af verkliga kostnaden, torde detta pris, såsom varande allmänt känt inom hela garnisonen, icke gerna utom densamma kunna vara obekant.

Den genom ofvanberörda tvenne uträkningar erhållna jemförelse mellan kronans nuvarande brödpris och en blifvande entreprenörs sannolikt billigaste pris å brödet skulle å kronobageriets sida hafva utfallit än gynsamare, om den af Arméförvaltningen, i dess underdåniga skrifvelse rörande kronobageriet af den 31 Januari 1879, yttrade åsigt, att den tjänst Majoren Friherre Fock vid denna inrättning nu innehar, borde framdeles, vid inträffande ledighet, indragas såsom öfverflödig, redan nu kunnat vinna tillämpning. I sådant fall och under antagande att 1,000 kronor af lönen på nämnda plats, i förening med verkgesällens nuvarande aflöning, blefve anvisad för en kronans »bagaremästare», skulle en årlig besparing af omkring 4,130 kronor hafva uppstått och kronobageriets till 7 kronor 10 öre per centnern ofvan uträknade brödpris hafva nedgått till 6 kronor 87 öre, understigande bagaren Schumachers entreprenadpris med 43 öre centnern. Då Arméförvaltningen vågade antaga, att, om kronobageriet bibehölles, en sådan förändrad anordning blefve af Kongl. Maj:t bifallen, torde denna omständighet vid pröfningen af nu föreliggande fråga icke böra lemnas ur sigte. Detsamma vore förhållandet äfven med ett annat Arméförvaltningens syftemål, nemligen att kronobageriets ugnar måtte erhålla en ny och tidsenlig konstruktion, med inskränkning i deras antal, hvarigenom besparing både i bränsle och arbetskraft skulle vinnas, sannolikt uppgående till 2 å 3,000 kronor årligen eller derutöfver.

Arméförvaltningen ansåge sig slutligen böra särskildt vidröra bagaren Schumachers fordran, att kronan sjelf skulle tillhandahålla erforderligt mjöl och att således entreprenaden uteslutande borde gälla mjölets förvandling till bröd. Detta vilkor — som äfven för tio år sedan, då fråga om brödtillverkningens öfverlåtande åt enskild person på ackord väcktes, utgjorde ett af dåvarande bagaren Wennberg framställt förbehåll — hade sin grund i det äfventyr, som eljest, när brödpriset vore på förhand bestämdt, skulle träffa entreprenören genom de större prisvexlingar, som inom spannmålsmarknaden stundom kunde förekomma. Enär det icke torde vara riktigt eller välbetänkt att till enskild persons förfogande på en gång öfverlemna betydligare quantiteter af kronans spannmål eller mjöl, hvarför utrymme i allt fall icke hos någon bagare härstädes numera torde kunna påräknas, skulle således mjölet hållas entreprenören tillhanda endast i mån af behof, t. ex. för 14 dagar eller en månad i sänder. Härvid torde väl i öfrigt kunna för-

faras sålunda, att mjölet endast efter hand och i nyssnämnda mån af kronan uppköptes, hvilket jemväl skulle befria kronan från varans magasinering; men en sådan hushållning nästan för dagen vore dock oförenlig med varans erhållande för billigare pris, ty dertill fordrades tydligen uppköp på en gång af stora partier vid lämpliga tidpunkter och på korta leveranstemer. Detta åter skulle betinga större magasinsutrymme för varans uppläggning, innan densamma förbrukades. Sådant utrymme hade ock hitintills icke saknats; men om, med antagande att kronobageriet upphörde, tillgången på magasinsplats inskränktes blott till den, som finnes i landtförsvarets kvarvarande magasinsbyggnad på Skeppsholmen, hvilken rymmer knappast hälften af den för ett år behöfliga spanmålsmängden, så inskränktes dermed äfven icke så litet kronans utväg att vid spanmålsupphandlingarna göra sig oberoende af tillfälligare prisstegringar. Dock vore äfven i sådant fall kronans ställning bättre, än om all magasinering måste öfvergifvas, synnerligast med hänseende till hastigt inträffande behof af en ökad quantitet bröd, som eljest kunde tvinga till oförberedda och plötsliga upphandlingar af spanmål eller mjöl för oskäligen pris. En annan anledning till önskvärdheten af ett ständigt spanmålsupplag vore, att en verksammare och mera betryggande kontroll kunde utöfas i afseende å beskaffenheten af levererad säd, än som vid inköp af mjöl låte sig verkställa; hvilken omständighet åter hade en särskild vikt och betydelse genom de förhållanden, som under senare tider förekommit inom svenska qvarnindustrien och hvilka gåfvo kronan nya skäl att, med bibehållande af eget bageri och magasin, äfven förskaffa sig egen, tidsenligt anordnad qvarninrättning.

Genom Chefens för Sjöförsvarsdepartementet benägna medverkan har jemväl inhemtats upplysningar angående de erfarenhetsrön, hvilka inom flottans härvarande station gjorts med hänsyn till brödleveranser för manskapets behof, verkstälde af enskilde näringsidkare, och har Marinförvaltningen uti skrifvelse af den 24 sistförflutne Februari, — med öfverlemnande af utlåtande från militärchefen vid flottans härvarande station jemte yttranden från Förvaltningsdirektionen, Chefen för sjötrupperna och räkenskapskontoret vid stationen, — förklarat sig anse ur dessa handlingar framgå, det åtgärden att låta enskild näringsidkare leverera erforderligt bröd för manskapet härstädes icke medfört någon olägenhet, men väl besparing. Förvaltningsdirektionen har uti sitt förenämnda yttrande lemnat den upplysning, att brödet af godt, sammalet rågmjöl, lagom syradt, väl bakadt och gräddadt, har, omkostnadsfritt för kronan, levererats å Skeppsholmen under nedannämnda år för följande pris pr skålpund:

år 1876	5,75 öre.
» 1877	5,25 »

år 1878	5,50 öre.
» 1879	5,50 »
» 1880	5,50 »

Och har Chefen för militärpersonalen framhållit, hurusom vid en jämförelse mellan kostnaderna under de sista fem åren, 1867—1871, då brödet levererades från kronobageriet, och de 9 år brödet derefter levererats af enskilda personer, det skulle visa sig, då medelpriset för kostnaden under förenämnda fem år lägges till grund för jämförelsen, att kronan genom den förändrade anordningen gjort en besparing under dessa nio år af sammanräknadt 15,477 kronor 69 öre.

Beträffande först den i arméns intendenturväsende temligen djupt ingripande frågan om de i hufvudstaden eller dess granskap ständigt eller för kortare tid förlagda truppers förseende med bröd genom kronans omedelbara försorg och om bibehållande, med anledning deraf, af ett kronobageri härstades, hvilken fråga nu, till följd af det väckta förslaget om hofstallets förflyttning till Artilleriplanen, måste tagas i öfvervägande, finner jag de af Arméförvaltningen anförda grunder icke för mig tillräckliga för instämmande i det slut, hvartill detta embetsverk kommit. Det antagande af en, i öfrigt ej alltför betydlig, skilnad — kronan till skada — i den årliga kostnaden för brödanskaffningen, hvilket Arméförvaltningen, efter inhemtade uppgifter från en af hufvudstadens större bageri-idkare, funnit, i händelse af truppernas förseende med bröd från enskilda bagerier, nödvändigt, torde i ej ringa mån jäfvas af det ådagalagda sakförhållande, att brödet för Flottans härvarande manskap erhållits billigare, sedan det på sistnämnda sätt anskaffats, om det än möjligen stode i godhet något efter det bröd, som numera från kronobageriet utgår. Den farhåga Arméförvaltningen hyser, att, sedan kronobageriet blifvit nedlagdt, de enskilda bagarne skulle träffa förening om brödleveransen och således, efter konkurrensens upphörande, kunna godtyckligt föreskrifva brödpriset, synes kunna häfvas, om, såsom jag föreställt mig, brödanskaffningen ej längre komme att i sin helhet åligga Arméförvaltningen, utan i fråga om de garnisonerade trupperna blefve öfverlemnad åt vederbörande förvaltningsdirektioner, hvarigenom ett större antal bageriidkare blefve i tillfälle att täfla om de sålunda utbudna mindre brödleveranserna. Vid större tillfälliga truppsamlingar invid hufvudstaden torde äfvenledes brödanskaffningens utbudande i god tid och till leverans i smärre qvantiteter kunna förekomma en onaturlig prisstegring. Villigt medgifver jag, att kontrollen

af det sålunda levererade brödets beskaffenhet erbjuder stora svårigheter, men föreställer jag mig dock att, vid lämpligt anordnad vetenskaplig undersökning af brödet, faran för upptäckt och dermed förenad förlust af en vinstgifvande leverans skulle afhålla från underslef den leverantör, som från sådant svek ej funne sig af moraliska skäl förhindrad. Då det dessutom stode för kronan öppet att ånyo anlägga ett eget bageri, så snart sådant skulle visa sig bringa kronan en oomtvistad ekonomisk fördel, och jag naturligen måste utgå från den förutsättning, att en dylik åtgärd vid sådant förhållande ovilkorligen blefve vidtagen, finner jag frågan om kronobageriets nedläggande och den åt det samma upplåtna temligen bofälliga och vanprydliga byggnadens nedrifvande icke böra utgöra hinder för hofstallets föreslagna förflyttning. Att emellertid vid kronobageriets nedläggande den dervid tjänstgörande personal icke kan, efter mång-årig trogen och väl vitsordad tjänst, afskedas utan allt framtida underhåll, anser jag, lika med Arméförvaltningen, naturligt, ehuru jag i afseende å pensionernas belopp är med detta embetsverk af något olika mening.

Jag får derföre i underdånighet hemställa, det Elders Kongl. Maj:t tacktes föreslå Riksdagen att medgifva, ej mindre att, derest kronobageriet blifver till följd af hofstallets förflyttning till Artilleriplanen nedlagdt, förenämnda bageripersonal må få å allmänna indragningsstaten uppföras till åtnjutande under deras återstående listid af pensioner till nedanstående belopp, att utgå från och med månaden näst efter den, i hvilken deras tjänst vid bageriet upphör, nemligen:

Friherre Fock	Kronor 1,500: —
Bergh	» 600: —
Sydow	» 400: —
Hagström	» 400: —
Nilsson	» 400: —

än äfven att sådan pension icke må utgöra hinder för Fock, hvilken såsom afskedad äldre kapten vid artilleriet åtnjuter pension af 600 kronor från Arméns Pensionskassa, att uppbära den honom i samma egenskap jemväl tillkommande fyllnadspension af 900 kronor.

Jag anser mig böra tillägga att vid bagerigesällen Berghs pensionering kommer att å allmänna indragningsstaten besparas derifrån nu utgående 200 kronor, hvilka af Bergh åtnjutas såsom personlig löneförbättring på grund af 1867 års Riksdags beslut.

Vidkommande derefter dispositionen af tomten N:o 6 i kvarteret Bodarne med derå uppförda hus, synes mig förlusten för artilleri-departementets underhållsmedel af den derifrån flytande hyresinkomst af 2,500 kronor icke böra utgöra hinder för den tilltänkta förflyttningen eller nu påkalla någon

Eders Kongl. Maj:ts åtgärd. Deremot lär det så mycket mindre kunna undgås att, såsom Arméförvaltningen föreslagit, anskaffa medel till uppförande af en byggnad för inrymmande af den reservartillerimateriel, som nu finnes förvarad i Svea artilleriregementes forna stallbyggnad, hvilken, på sätt förut är nämnt, måste, för att bereda plats åt det nya hofstallet, nedrifvas, som ifrågavarande reservmateriel kommer att, till följd af fortgående nyanskaffning af fältartillerimateriel, framgent ökas, och utrymme jemväl behöfves för det positionsartilleri, som är under anskaffning. Den af Arméförvaltningen såsom erforderlig ansedda byggnad skulle, enligt Förvaltningens uppgift, komma att kosta 68,400 kronor. Om dertill i första rummet finge användas värdet af materialerna i de Landtförsvarets byggnader, som nu blifvit föreslagna till nedrifning, hvilket värde af Öfverintendentsembetet blifvit beräknadt till 25,000 kronor, eller, om byggnadernas rifning ställes i sammanhang med en blifvande entreprenad å den nya hofstallbyggnaden, till 37,500 kronor, skulle det belopp, som för ändamålet måste ytterligare anvisas, blifva antingen 43,400 eller 30,900 kronor. Då emellertid detta belopp ej kan till siffran bestämmas förr än de äldre byggnadernas materialvärde blifvit genom försäljning verkligen känt, anser jag frågan om dess anskaffande kunna intill dess hvila, så mycket hellre som, vid gynsam utfall af en sådan försäljning, den erforderliga fyllnadssumman skulle blifva mindre än som nu kunnat beräknas. Jag anhåller derföre i underdånighet att få framdeles inkomma med förslag i detta ämne.»

Departementschefen Statsrådet Themptander anförde vidare:

»Då, såsom Eders Kongl. Maj:t af Chefens för Landtförsvarsdepartementet anförande behagade finna, hinder från arméstyrelsens sida icke möter för Artilleriplanens upplåtelse till byggnadsplats för nytt hofstall, får jag, i öfrigt återopande hvad vid ärendets föredragning den 3 December nästlidet år blifvit anfördt, i underdånighet hemställa, att Eders Kongl. Maj:t — under förutsättning, att Riksdagen på de i protokollet öfver finansärenden för sistnämnda dag omförmälda vilkor beslutar förvärfvande för Riksbankens räkning af de staten å Helgeandsholmen tillhöriga tomter — ville föreslå Riksdagen att medgifva, att den så kallade Artilleriplanen eller den del af Kongl. Artillerigården, som är belägen emellan Riddare-, Löjtnants-, Kaptens- och Fyrverkaregatorna, må, efter afrödande af derå nu befintliga, för Landtförsvarets behof afsedda byggnader, disponeras för uppförande af nytt hofstall.

I ordningen förekommer härefter frågan om förvärfvande från Stockholms stad af så stort område af den Artilleriplanen omgifvande mark, som ansetts erforderligt för beredande af nödigt utrymme för hofstallbyggnaden. I detta afseende tillåter jag mig i minnet återkalla, att, sedan vid 1872 års riksdag fråga blifvit väckt om Helgeandsholmens bebyggande med riksdags-

hus m. m., och Öfverintendentsembetet, med anledning af erhållen nådig befallning att inkomma med uppgift å någon för uppförande af nytt hofstall tjenlig plats, föreslagit, att för sådant ändamål måtte upplåtas den del af Artillerigården, som vore belägen emellan Riddare-, Löjtnants-, Kaptens- och Fyrverkaregatorna, jemte kronans å ofri grund belägna tomt N:o 6 i kvarteret Bodarne äfvensom de staden tillhöriga tomterna N:is 5, 7 och 8 i sistnämnda kvarter, Eders Kongl. Maj:t genom nådig remiss den 30 November 1872 infordrade Stockholms stadsfullmäktiges yttrande i fråga om de villkor, hvarunder de vore villige att för ifrågavarande ändamål till kronan öfverlåta stadens rätt till tomterna N:is 5, 6, 7 och 8 i kvarteret Bodarne. I underdånig skrifvelse den 4 Oktober 1873 förklarade stadsfullmäktige till svar å den erhållna remissen, att, om icke annan lämpligare plats skulle kunna för hofstallet beredas, staden vore villig att för ändamålet af tomterna i kvarteret Bodarne och derinvid liggande del af Kaptensgatan till kronan mot skälig ersättning afstå ungefärligen så stor del, som funnes å en till remisshandlingarne hörande planritning, antydd genom en af vice stadsingeniören gjord, med blått utmärkt linie; dock med villkor, dels att Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna genom utläggning från kronans mark utvidgades till 60 fots bredd, enligt hvad å ritningen funnes på ofvannämnda sätt antydt, dels att den till kronan öfverlåtna marken blefve på ett prydligt sätt och helst med boningslägenheter för hofstallets personal bebyggd, dels ock att, innan gränsen för hvad staden skulle afstå blefve definitivt bestämd, en närmare utredning åstadkommes derom, huru platsen skulle bebyggas.

Enligt en af vice stadsingeniören Rudolf Brodin den 5 Mars 1873, med ledning af ofvan omförmälda, af A. W. Wallström år 1872 uppgjorda planritning, upprättad, i stadsfullmäktiges nyssberörda skrifvelse åberopad promemoria, innehåller Artilleriplanen en ytvidd af 137,900 kvadratfot. Derifrån skulle i och för utvidgning af Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna afgå sammanlagdt 22,765 kvadratfot, hvaremot skulle tillkomma *dels* 3,415 kvadratfot från kronans å ofri grund belägna tomt N:o 6 i kvarteret Bodarne, *dels ock* sammanlagdt 38,350 kvadratfot från stadens tomter N:is 5 (jemte den dertill begagnade plats och gränddessein), 7 och 8 i samma kvarter äfvensom från Kaptensgatan. För vinnande af den ifrågasatta byggnadsplatsen för hofstallet — i sin helhet utgörande 156,900 kvadratfot — borde alltså kronan afstå 22,765 kvadratfot mark mot erhållande i utbyte af 41,765 kvadratfot, eller 19,000 kvadratfot utöfver den ytvidd kronan afstode, för hvilken skilnad skälig ersättning måste staden beredas.

Uti den areal, som skulle af staden till kronan afträdas ingår likväl äfven nyssnämnda område af 3,415 kvadratfot utaf den å ofri grund belägna tomten N:o 6, till hvilken kronan redan eger dispositionsrätt. Angående

denna tomt pågår för närvarande rättgång emellan Stockholms stad och kronan, i det staden uti stämning till Rådstufvurätten yrkat åläggande för kronan att genast återlemna tomten fri från alla åbyggnader eller, om detta icke kunde bifallas, genast afträda den mot lösen för den derå uppförda byggnaden af sten. Rådstufvurättens utslag i målet har ännu icke fallit.

Skäl saknas emellertid icke för antagandet, att kronans eganderätt till en del så väl af nyssnämnda tomt som af öfriga nu ifrågasatta tomter i kvarteret Bodarne skall kunna lagligen ådagaläggas; för hvilket fall naturligtvis den Stockholms stad tillkommande ersättning kommer att med motsvarande summa minskas.

Då, i öfverensstämmelse med den vid detta ärendes underdåniga föredragning den 3 December nästlidet år af dåvarande Departementschefen uttalade mening, den ytvidd af 156,900 qvadratfot, som genom det ifrågasatta egoutbytet med Stockholms stad skulle vinnas till byggnadsplats för hofstallet, torde få anses för ändamålet tillräcklig, hemställer jag, att Eders Kongl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen att medgifva, att Eders Kongl. Maj:t må ega att, för beredande af utvidgad byggnadsplats för hofstallsanläggningen, med Stockholms stad träffa uppgörelse om utbyte af jord vid Artilleriplanen enligt följande grunder:

att staden utaf tomterna N:is 5, 6, 7 och 8 i kvarteret Bodarne äfvensom af den derinvid liggande del af Kaptensgatan till kronan afstår ett å den af stadsingeniören A. W. Wallström år 1872 öfver Artilleriplanen upprättade karta med en blå linie antydt område, innefattande enligt vice stadsingeniören R. Brodins promemoria af den 4 Mars 1873 en ytvidd af 41,765 qvadratfot;

att kronan till staden afstår så stort område af Artilleriplanen, som för utvidgning af Fyrverkare-, Riddare- och Löjtnantsgatorna till en bredd af 60 fot är erforderligt, eller, enligt nämnda promemoria, 22,765 qvadratfot;

med rätt för Eders Kongl. Maj:t att vid uppdragandet af gränserna för de å hvardera sidan afträdda områden vidtaga de smärre afvikelser från nyssberörda områdesbestämningar, som må kunna finnas af förhållandena påkallade; samt

att staden för den del af det utaf densamma afträdda område, som finnes under eganderätt tillhöra staden och som i värde öfverstiger den mark kronan i gengäld lemnar, skall undfå ersättning, att bestämmas i enlighet med de i nådiga förordningen den 14 April 1866 om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof angifna grunder.»

Hvad Cheferne för Finans- och Landtförsvarsdepartementen sålunda anført och hemställt, deruti Statsrådets

öfriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen i nåder gilla och bifalla; hvarjemte Hans Maj:t Konungen, på Statsrådets enhälliga tillstyrkande, befalde, att nådig proposition i ämnet af den lydelse, bilagan till detta protokoll utvisar, skulle genom Finansdepartementet till Riksdagen aflåtas.

Ex protocollo

Axel Ädelgren.
